

RECENZE

Fischer, O. a kol.: Úvod do filosofie pro pomáhající profese, JABOK, Praha 2008, 1. vyd., 131 s. ISBN 978-80-904137-4-0

Jan Vitoň

Studenti zdravotně sociálních oborů nebudou asi nikdy v praxi hodnoceni podle toho, jak se vyznají ve filosofii. Neznamená to však, že by studium této společenskovědní disciplíny pro ně nemuselo být užitečné. Vyučujícím těchto oborů jde především o to, aby studenti, mnohdy minimálně v tomto předmětu zorientované, přesvědčili, že jim může být ku prospěchu, když se s ním budou alespoň trochu snažit komunikovat. Jejich krédem by mohlo být: Když už nemohu získat, alespoň neodradím! Zkušení autoři výše uvedeného Úvodu do filosofie pro pomáhající profese, soustředění kolem Ondřeje Fischera, si toho nepochybně byli vědomi a pokusili se o výklad některých filosofických problémů, jež mohou být v pozadí nejběžnějších situací v praxi pomáhajících profesí, aniž by si to jejich aktéři mnohdy uvědomovali. Nejenom výkon praxe pomáhající profese s sebou totiž nese nutnost být připraven vysvětlovat, hájit svůj názor, čelit individuálním, ale i frontálním (mediálním) tlakům, dokázat si vysvětlit motivaci na první pohled nesmyslného či nelogického jednání nebo jen dokázat citlivě a srozumitelně formulovat svůj postoj či požadavek. To, co dříve přicházelo často jako samozřejmé, musíme se dnes opět učit. Publikace se skládá z osmi kapitol a poskytuje především metodickou pomoc vyučujícím, jakým způsobem si s náročnými tématy přiměřeně potřebám a chápání adeptů pomáhajících profesí poradit. Může na jedné straně svou odborností, ale zároveň kreativitou a hledáním nových možností názorného vyučování na straně druhé přispět k prohloubení a posílení humanistické báze pracovníka v dnes přinejmenším potřebné, ale zítřka už jednoznačně nezbytné pomáhající profesi.

První kapitola, nazvaná *Vlastně jen krátký příběh...* s podtitulem (*O myšlení a lidech*) z pera Oldřicha Seluckého, je věnována příběhu, jehož hlavním hrdinou je myšlení. Autor se snaží naznačit, jak „*neúprosná realita omylu ukazuje, že jak v induktivních, tak v deduktivních pochodech můžeme padnout a často padáme do lví jámy nepravdivých tvrzení. Navíc mohou být zdrojem na-*

šich falešných názorů i druzí lidé, někdy nevědomky, někdy zcela vědomě a cíleně.“ Vyzněním příběhu myšlení je podle autora získání schopnosti **rozlišovat** v okamžiku, kdy jsme jako partneři v nějakém dialogu vystaveni přesvědčování o něčem. Snažme se naučit rozlišovat: Co je nám vůbec sdělováno? Z čeho dotyčný vychází? Čím a jak argumentuje? K čemu opravdu směřuje a není náhodou nesoulad mezi tím, co sděluje a co doopravdy chce?

Martin Nitsche nazval svůj příspěvek *Metafyzika a pavouk v koutě*. Autor v něm prezentuje tradiční a novodobý pohled na „první filosofii“ čili metafyziku a nakolik může její pochopení pomoci s orientací v životě. Soudí, že „*dvacáté století přineslo důraz na lidský pocit, kterému přisoudilo vysokou hodnotu. Souvisí to především s velkým rozvojem psychologie a trochu také s kritikou metafyziky. Lidské pocity jsou velmi důležité, ale s důrazem na pocit člověka by se neměla vytrácet citlivost vůči věcem, rostlinám, zvířatům a jiným jsoucům našeho světa. Dnešní člověk, který tak dbá na své pocity, například vytěšňuje souvislost mezi balíčkem masa v supermarketu a krutým velkochovem hospodářských zvířat. Myslím, že studiem metafyziky se lze učit pozornosti vůči jsoucům našeho světa. A že tahle pozornost je důležitá právě v profesích, ve kterých vstupujeme do světa druhých (těch, kterým pomáháme), a přitom se nemůžeme nechat vést jenom jejich pocity. Člověk své pocity často předstírá, proto je nelze brát vždy za spolehlivé vodítko. Metafyzika nás učí, jak být vnímavý k tomu, co o člověku vypovídají věci v jeho okolí.*“

Za poněkud zvláštním názvem kapitoly autorství Petra Adámka *Co je vědění aneb cesta za vlčími dětmi*, evokujícím na první pohled jarmareční moritáty, se skrývá jeden z leitmotivů filosofie: co to je vědění. Pokud chceme nebo musíme v životě řešit nejasné situace, vždy disponujeme vědění, které přehlízíme a které tyto situace zároveň umožňuje – technicky je nazýváme předvedením. Předvedení je takové vědění, kterého se nám dostává v různých druhých společenstvích, jako jsou rodina, vzdělávací instituce, zájmová sdružení, zaměstnání, vrstevníci apod.

Přidáme-li k tomu ještě vlastní zájem o vědění, umožňuje nám to nějak řešit každou situaci. K nejasné situaci můžeme přistupovat prakticky: řešení je dáno mimo nás a stačí k němu předvedení vedené nějakým praktickým zájmem, nebo teoreticky: naším cílem je dosáhnout vědění bez ohledu na jakýkoliv praktický zájem. Autor uvádí, že „*k získání vědění musejí přistoupit ještě minimálně tyto individuálně podmíněné skutečnosti: trvalý zájem o věc, soustředění, paměť, osvojení terminologie. Dále musí teoretický přístup splňovat tyto vzájemně spjaté požadavky: a) schopnost rozlišit pravdu a omyl, resp. skutečnost a klam, b) odůvodnit toto rozlišení.*“

Pod titulem **Problém jednání** autora Miroslava Vacury se skrývá otázka svobodného, mravně hodnotného jednání. Na programu dne nejenom u pracovníků v pomáhajících profesích, ale obecně v sociálních službách je kantovská otázka „Co máme činit?“ A nemusí přitom jít jen o rozhodování, co a jak učiníme v příštím okamžiku, ale o rozhodnutí pro futuro, jakým směrem se bude ubírat naše životní pout' a jakou bude mít kvalitu. Přičemž nejde jenom o rozhodnutí, co budeme dělat, ale také, proč to budeme dělat právě tak, a ne jinak. Otázka motivace může být velmi různá: od zdůvodnění, které si víceméně uvědomujeme, přes uvědomění si ex post až k neuvědomění si vůbec nebo k falši a sebeklamu. Autor uvádí ukázky ze stěžejních prací I. Kanta *Základy metafyziky mravů* (Praha, 1974) a Aristotelovy *Etiky Nikomachovy* (Praha, 1996) a nabízí srovnání: Kantův důraz na rozum a rozumovou reflexi jednání a jeho spíše negativní postoj k smyslovosti a emocionalitě jako zdrojům pokušení sejít z cesty mravně hodnotného jednání oproti Aristotelem pozitivně chápaným emocím a citovému prožívání, jež hrají v jeho pojetí charakteru a ctnosti dominantní roli. Společný je oběma klasikům požadavek svobody.

Pátá kapitola publikace je nazvána **Politická filosofie čili o politické svobodě** (Jan Kranát). Autor zde na základě ukávek z děl významných politických filosofů minulosti (Hobbes) i současnosti (Arendtová) rozvíjí myšlenku „*základního problému politické filosofie: politické svobody (a s ní související svobody od politiky)*!“ Politický filosof uvažuje o politice „*tak zásadním způsobem, jak toho žádný politik ve své praxi není schopen a po pravdě řečeno to ani nutně nepotřebuje.*“ Politický filosof se musí vyznačovat nezávislostí na úzkých politických zájmech, cizí mu

musí být stranické pŕtky a vády stejně jako ekonomické zřetele. Politický filosof by měl být schopen, obrazně řečeno, opustit svou zajištěnou „domácnost“, tak jak tomu bylo zvykem kdysi v řecké polis, a pustit se na veřejném prostranství s dalšími svobodnými (ve smyslu osobně svobodnými) muži do rozpravy o záležitostech obce. „*V tomto smyslu – soudí autor – je politická filosofie – a filosofie vůbec – nejvyšším projevem politické svobody, a to je v první řadě svoboda od státu.*“

V šesté kapitole si její autor Lukáš Ondra klade otázku **Estetika: odkud se bere krása?** Seznamuje zájemce s vývojem obsahu pojmu estetika a s různým pojetím krásna v dějinách filosofie s důrazem na jeho platónské a křesťanské chápání a vztah k umění a uměleckému dílu. Na prahu novověku je krása „*podrobována našemu zkoumání, klade se na pitevní stůl rozumu.*“ Novověká estetika, kdy já sám rozhoduji o tom, co je krásné, a zároveň vůči ostatním vystupuji s požadavkem, že by se jim to mělo líbit také, se ve 20. století stala nástrojem k „*ohlupování lidí libivým a idylickým obrazem světa.*“ Autor varuje, že mediálně a konzumně „krásné“ je nebezpečné.

Předposlední kapitolou je **Filosofie náboženství: cesta k hranicím a za ně** (Jan Černý). Pracující v pomáhajících profesích se s konečností života, bolestí a utrpením svých bližních určitě setkávají víc než jiní. Už samo rozhodnutí zaměřit se profesně na pomoc potřebným představuje rozhodnutí vzepřít se dimenzi konečnosti lidského života a všemu, co ji nutně provází. Navíc pomáhající není výjimkou, má omezené možnosti pomoci, ubývá mu fyzických i psychických sil, naráží často na nepochopení těch, jimž pomáhá. Pohybuje se neustále v prostoru jakýchsi hranic: na jedné straně svých možností, na druhé pak hranic, které jej oddělují od světa těch, jimž se rozhodl pomáhat. Smyslem práce pomáhajících je tyto bariéry překonávat, nacházet prostor, kde se je možno navzdory odlišnostem nejrozumnějšího typu setkávat, a tak si pomáhat. Jednu z možností, jak překonat tyto hranice, poskytuje náboženství. Poskytuje odpovědi po smyslu života, nabízí vizi jeho nekonečnosti. Víra, naděje a láska jako pilíře náboženského života mohou představovat možnost, jak svým způsobem překlenout mnohé rozdíly a protiklady, jimiž lidská společnost oplývá. Filosofie náboženství tak může to, co náboženský život

s pomáhajícími profesemi sblíží, obohacit.

V závěrečné části publikace kladé Ondřej Fischer sugestivní otázku **Co jsem? A je dobré to vědět?** Ne náhodou uvádí, tak jak je zvykem i dalších spoluautorů publikace, ukázky z textů autorit, které se k danému problému svého času kompetentně vyjádřily (J.-P. Sartre: Existencialismus je humanismus a K. Jaspers: Co je člověk?). Poslední téma vyznívá zároveň i jako krédo celé publikace. Hledáním v sobě nacházíme jiné a naopak prostřednictvím jiných můžeme nacházet i sami sebe. Jde jenom o to moci a chtít! A ještě bychom neměli přitom zapomínat na jednu „malíčkovost“, kterou nechť si každý doplní sám z následujícího textu, jímž Ondřej Fischer svůj příspěvek v Úvodu do filosofie pro pomáhající profese uzavírá: „Četbou pojednání o člověku, ať již z pera Karla Jasperse, nebo Jeana Paula Sartra, ale i jiných myslitelů, si čtenář tuto základní otázku „co je člověk?“ stejně možná nezodpoví. Spíše jako by si touto četbou dopřál jen jakýsi pohled do některého ze zrcadel petřínského bludiště, které různě zakřivenými zrcadly zobrazí nějaký zajímavě zkreslený rys člověka. Přitom klíčovou roli hraje právě tento pohled na sebe sama:

neboť to, jak vidím druhého, může být významně ovlivněno i mnou samým, tím, čím se zaobírám, čím se trápím a čeho si cením. Podstatné je, a zde snad leží přínos našeho pokusu o zkoumání člověka z pohledu svobody, že si sám mohu uvědomit nedostatečnost a zkreslenost svého pohledu na druhého ve srovnání s tím, jaký může ten konkrétní člověk ve své svobodě skutečně být – i kdybych měl mít všechny důvody ho třeba považovat za zvíře. Toto zjištění může být i varováním. Snaha pomoci druhému je totiž vedena tím, co jsme a co o tom druhém jako o člověku víme. Pohledem na člověka z odstupů filosofické antropologie se mohou vyvarovat toho, abych se svou vlastní zkreslenou představou o sobě a o druhých na někom dopouštěl násilí tím, že ho budu «tlačít» tam, kde on ve své jinakosti a svobodě být nemůže – a mnohdy ani být nechce.“

Recenzent

PhDr. Jan Vitoň

Absolvent Filozofické fakulty UK v Praze, který působí na ZSF JU v Českých Budějovicích jako odborný asistent na katedře etiky a filosofie v pomáhajících profesích.